

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

STATE REGULATION OF FINANCIAL AND ECONOMIC SECURITY: FOREIGN EXPERIENCE

У статті розкрито теоретичні та практичні підходи країн світу до вирішення проблеми фінансово-економічної безпеки на державному рівні; висвітлено зарубіжний досвід забезпечення фінансово-економічної безпеки держави, окреслити його управлінські аспекти. Зазначається, що завданням держави в цьому контексті є: по-перше, створення такого рівня фінансово-економічної безпеки, який міг би гарантувати внутрішню та зовнішню стабільність, що є умовою ефективного функціонування економіки країни; по-друге, забезпечення конкурентоспроможності країни на міжнародній арені ринкових відносин, а також її активної участі в міжнародному розподілі праці як основи для достатнього рівня безпеки. Звертається увага на основні функції фінансово-економічної безпеки: регуляторну (забезпечення економічної безпеки держави та застосування функціональних механізмів, спрямованих на нейтралізацію ризиків); захисну (захист державної економічної системи від внутрішніх та зовнішніх загроз); інноваційну (прискорення темпів економічного розвитку або на нейтралізацію його можливих негативних наслідків); попереджувальну (передбачення виникнення потенційних кризових ситуацій під час економічної діяльності та підготовці економічної системи до їхнього протистояння); соціальну (повне задоволення вимог усіх членів суспільства та повного узгодження інтересів громадян, захист їхніх прав та свобод, підвищення рівня та якості життя). Окреслено структурні елементи фінансово-економічної безпеки держави. Виокремлено внутрішні та зовнішні загрози фінансово-економічній безпеці держави, що впливає на стабільність економічного розвитку країни. Розглянуто окремі підходи до забезпечення фінансово-економічної безпеки в європейських державах (Польщі, Чехії, Словаччії, країнах Прибалтики, Болгарії, Угорщині, Румунії, Німеччині, Великобританії, Франції, Іспанії, Італії). Підкреслюється, що дослідження проблеми фінансово-економічної безпеки держави та розроблення шляхів і перспектив її розвитку неможливе без урахування позитивного зарубіжного досвіду.

Ключові слова: безпека, держава, державне управління, загрози фінансово-економічній безпеці держави, зарубіжний досвід, національна безпека країни, перспективи роз-

витку, структурні елементи фінансово-економічної безпеки.

The article reveals the theoretical and practical approaches of the countries of the world to solving the problem of financial and economic security at the state level; the foreign experience of ensuring the financial and economic security of the state is highlighted, its managerial aspects are outlined. It is noted that the task of the state in this context is: first, to create such a level of financial and economic security that could guarantee internal and external stability, which is a condition for the effective functioning of the country's economy; secondly, ensuring the country's current capacity in the international arena of market relations, as well as its active participation in the international division of labor as a basis for a sufficient level of security. Attention is drawn to the main functions of financial and economic security: regulatory (ensuring the economic security of the state and the use of functional mechanisms aimed at neutralizing risks); protective (protection of the state economic system from internal and external threats); innovative (acceleration of economic development or neutralization of its possible negative consequences); preventive (prediction of the emergence of potential crisis situations during economic activity and preparation of the economic system for their confrontation); social (full satisfaction of the requirements of all members of society and full coordination of citizens' interests, protection of their rights and freedoms, improvement of the level and quality of life). The structural elements of the financial and economic security of the state are outlined. Internal and external threats to the financial and economic security of the state, which affect the stability of the country's economic development, are singled out. Separate approaches to ensuring financial and economic security in European states (Poland, the Czech Republic, Slovakia, the Baltic states, Bulgaria, Hungary, Romania, Germany, Great Britain, France, Spain, Italy) are considered. It is emphasized that the study of the problem of financial and economic security of the state and the development of ways and prospects for its development is impossible without taking into account positive foreign experience.

Key words: security, state, state administration, threats to the financial and economic security of the state, foreign experience, national security of the country, development prospects, structural elements of financial and economic security.

УДК 351

DOI <https://doi.org/10.32782/rma2663-5240-2022.31.27>

Пеньков Максим Сергійович,
аспірант,
Класичний приватний університет

Постановка проблеми. Забезпечення фінансово-економічної безпеки держави є одним з головних аспектів її національної безпеки, адже мета попередження багатьох соціально-економічних проблем – це, насамперед, запобігання виникненню їх, що потребує управлінських підходів до розробки відповідних заходів. Завданням держави в цьому контексті є: по-перше, створення такого рівня фінансово-економічної безпеки, який міг би гаранту-

вати внутрішню та зовнішню стабільність, що є умовою ефективного функціонування економіки країни; по-друге, забезпечення конкурентоспроможності країни на міжнародній арені ринкових відносин, а також її активної участі в міжнародному розподілі праці як основи для достатнього рівня безпеки.

Дослідження проблеми фінансово-економічної безпеки держави та розроблення шляхів і перспектив її розвитку неможливе без

урахування позитивного зарубіжного досвіду.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблему фінансово-економічної безпеки вивчали Г. Дарнопих (сучасні проблеми економічної безпеки України) [3], Н. Кравчук (теоретичні засади фінансової безпеки) [5], О. Ладюк (характеристика складників фінансової безпеки) [6], В. Мартинюк, Я. Зволяк, О. Баранецька (аспекти фінансової безпеки держави) [10], Ю. Сапачук (фінансова безпека як складова сучасної фінансової політики) [14] та ін.

Питанням зарубіжного досвіду фінансово-економічної безпеки держави присвятили наукові праці З. Гбур (зарубіжний досвід забезпечення економічної безпеки держави) [2], Л. Козак, О. Федорук (тенденції розвитку й ефективність забезпечення європейської економічної безпеки в умовах глобалізації економіки) [4], С. Лекарь (адміністративно-правовий аспект зарубіжного досвіду забезпечення економічної безпеки держави) [8], В. Маргасова (зарубіжний досвід забезпечення економічної безпеки регіону) [9], В. Мельник (зарубіжний досвід забезпечення економічної безпеки держави в країнах Східної та Центральної Європи) [11], Н. Притула (досвід забезпечення економічної безпеки в зарубіжних країнах) [12], О. Пугач (світовий досвід упередження загроз економічній безпеці національної економіки) [13] та ін.

Мета статті – розкрити теоретичні та практичні підходи країн світу до вирішення проблеми фінансово-економічної безпеки на державному рівні; висвітлити зарубіжний досвід забезпечення фінансово-економічної безпеки держави, окреслити його управлінські аспекти.

Виклад основного матеріалу. Світовий досвід вказує на те, що без активної регулюючої ролі держави не може бути ефективною, соціально орієнтованою ринковою економікою, тим більше – надійною економічною безпекою країни. Немає жодної країни з високорозвинутою економікою, де б держава усунулася від регулювання ключових соціально-економічних процесів [12].

Актуальність проблеми фінансово-економічної безпеки держави пояснюється «посиленням прагненням уряду кожної держави до досягнення безпечної міри фінансової складової, що так важливо в умовах складних трансформаційних процесів і глобалізаційних економічних дисбалансів» [6].

Фінансово-економічна безпека – складна економічна категорія, що характеризується різноманітністю трактувань щодо її економічного змісту та структурних складових. У переважній більшості випадків серед складових фінансової

безпеки держави виділяють бюджетну безпеку, боргову безпеку, грошово-кредитну (монетарну) безпеку, валютну безпеку, інвестиційну безпеку, банківську безпеку та безпеку небанківського фінансового сектору (фінансову безпеку страхового та фондового ринків) [15].

Основними функціями фінансово-економічної безпеки є: регуляторна (забезпечення економічної безпеки держави та застосування функціональних механізмів, спрямованих на нейтралізацію ризиків); захисна (захист державної економічної системи від внутрішніх та зовнішніх загроз); інноваційна (прискорення темпів економічного розвитку або на нейтралізацію його можливих негативних наслідків); попереджувальна (передбачення виникнення потенційних кризових ситуацій під час економічної діяльності та підготовці економічної системи до їхнього протистояння); соціальна (повне задоволення вимог усіх членів суспільства та повного узгодження інтересів громадян, захист їхніх прав та свобод, підвищення рівня та якості життя).

Загалом, система фінансово-економічної безпеки держави представлена внутрішніми та зовнішніми підсистемами, які мають свої складники, певні елементи (табл. 1).

Таблиця 1

Структурні елементи фінансово-економічної безпеки держави

Зовнішня безпека	Внутрішня безпека
фінансова	інформаційна
комерційна	енергетична
технологічна	промислово-технічна
	сировинна
	екологічна

Слід зауважити, що комерційна складова фінансово-економічної безпеки держави є великою гарантією диверсифікації структури експортної та імпорتنної торгівлі в країні. Фінансова складова фінансово-економічної безпеки держави – це, по суті, здатність країни впроваджувати незалежну монетарну політику та забезпечити стабільне функціонування фінансової системи шляхом відшкодування міжнародних кредитів та отримання розподілу, використання та повернення іноземних інвестицій за наявності несприятливих зовнішніх та внутрішніх умов.

Фінансова безпека держави – це ступінь захищеності фінансових інтересів держави, стан фінансової, грошово-кредитної, бюджетної, податкової, валютної, банківської, інвестиційної, митно-тарифної, розрахункової та фондової систем, що характеризується зба-

лансованістю, стійкістю до внутрішніх і зовнішніх негативних впливів, спроможністю держави ефективно формувати та раціонально використовувати фінансові ресурси, достатні для задоволення її потреб, шляхом виконання зобов'язань і забезпечення соціально-економічного розвитку [15].

Як зазначає Ю. Сапачук, у сутність поняття «фінансова безпека» закладено її взаємозв'язок з національною безпекою країни в цілому, оскільки дефіцит фінансових ресурсів може призводити до недофінансування базових потреб у різних сферах життєдіяльності суспільства та уповільнення економічного розвитку [14, с. 261].

Як зауважує Н. Кравчук, фінансова безпека держави трактується: «а) з позицій ресурсно-функціонального підходу, фінансова безпека – це захищеність фінансових інтересів суб'єктів господарювання на усіх рівнях фінансових відносин; забезпеченість домашніх господарств, підприємств, організацій і установ, регіонів, галузей, секторів економіки, держави фінансовими ресурсами, достатніми для задоволення їхніх потреб і виконання існуючих зобов'язань; б) з погляду статистики, фінансова безпека – це такий стан фінансової, грошово-кредитної, валютної, банківської, бюджетної, податкової, інвестиційної, митно-тарифної і фондової систем, які характеризуються збалансованістю, стійкістю до внутрішніх і зовнішніх негативних впливів, здатністю попередити зовнішню фінансову експансію, забезпечити ефективне функціонування національної економічної системи і економічне зростання; в) у контексті нормативно-правового регламентування фінансова безпека передбачає створення таких умов функціонування фінансової системи, при яких, по-перше, фактично виключена можливість спрямовувати фінансові потоки в незакріплені законодавчими нормативними актами сфери їх використання і, по-друге, до мінімуму знижена можливість зловживання фінансовими ресурсами» [5, с. 26].

Фінансово-економічна безпека держави є багаторівневою системою, створеною низкою чітко структурованих підсистем з логічним розвитком.

Більшість дослідників, серед яких – В. Мартинюк, Я. Зволяк, О. Баранецька [10], виокремлюють такі взаємопов'язані між собою складники фінансової безпеки держави, зокрема: бюджетна безпека, податкова безпека, банківська безпека, грошово-кредитна безпека, боргова безпека, безпека небанківського фінансового сектору, інвестиційна безпека, валютна безпека.

На думку дослідників В. Аллена, Г. Вуда [16, с. 54], основою фінансової безпеки є в цілому стабільність фінансової системи на макроекономічному рівні.

Варто зазначити, що навіть у високорозвинених країнах існує ймовірність виникнення загроз фінансово-економічній безпеці держави через високу ресурсну залежність (зокрема енергозалежність) від країн-партнерів.

Як зазначає В. Маргасова, в будь-якому разі в країнах з високим рівнем розвитку економіки (США, Японія, країни члени Європейського Союзу) склався превентивний підхід до забезпечення економічної безпеки держави, найголовнішим і найскладнішим завданням якого є прогнозування та попередження загроз, а не аналіз її негативних наслідків після порушення стану безпеки, що вже відбулося [9].

З метою забезпечення економічної безпеки національної економіки основні напрями державної політики в сфері економічної безпеки національної економіки мають бути спрямовані на формування умов для мінімізації виникнення загроз, а не використання економічних заходів ситуативного реагування на них.

Виокремлюють потенційні внутрішні та зовнішні загрози фінансово-економічній безпеці держави, що впливає на стабільність економічного розвитку країни (табл. 2).

Таблиця 2

Потенційні загрози фінансово-економічній безпеці держави

Внутрішні загрози	Зовнішні загрози
Нестабільність національної валюти під час економічної кризи	Неефективність державного регулювання економіки
Залежність держави у сфері стабільності постачання енергоносіїв	Вплив світової фінансової кризи, нерівномірність розвитку територій, невисокий рівень життя населення
Скорочення іноземних інвестицій	Корупція
Нестабільні умови зовнішньої торгівлі	Витік капіталу за кордон
Великий зовнішній борг та його депресивний вплив на розвиток економіки	Недостатня частка інноваційної продукції та низький рівень її конкурентоспроможності

Зауважимо, що в цілому в розвитку країн світу функціонують різні моделі економічної безпеки, зокрема [3]:

– американська (орієнтується на поєднання внутрішньої та зовнішньої фінансово-економічної безпеки; є найпопулярнішою для наслідування іншими державами);

– японська (спрямована переважно на забезпечення внутрішньої соціальної безпеки);

– китайська (орієнтується на побудову суспільства соціалізму);

– змішана (властива державам, які нещодавно стали незалежними і трансформуються у своєму розвитку).

У США економічна безпека країни ґрунтується на збільшенні залежності від потоку товарів, послуг, людей, капіталу, інформації та технології через національні кордони [17]. В основі нормативно-правового забезпечення економічної безпеки США – низка законів, а саме: «Про економічну безпеку», «Про економічну безпеку та відтворення», «Про створення робочих місць і економічну безпеку», «Про освіту для економічної безпеки» тощо.

В Японії головними принципами, що формують підходи до питань економічної безпеки є: 1) розвиток економічної стабільності країни; 2) творення такого внутрішнього середовища, яке б сприяло покращенню національних інтересів країни [1].

Китайська правова доктрина визначає економічну безпеку як здатність забезпечувати поступове зростання життєвих стандартів усього населення через національний економічний розвиток при збереженні економічної незалежності [7, с. 381]. В КНР економічна безпека трактується як економічний суверенітет, особливо незалежність в ухваленні рішень. Проте в сучасній КНР, економічний суверенітет часто знаходиться під тиском інтересів зарубіжних груп. Промисловість знаходиться у залежності від іноземного фінансового капіталу, який «вичавлює її прибутки». Багато китайських підприємств повинні «підкорятися» транснаціональним корпораціям і ставати лише «елементом в їх виробничому ланцюзі» [8].

Розглянемо підходи до забезпечення фінансово-економічної безпеки в європейських країнах з оперттям на аналіз опрацьованих праць дослідників (З. Гбур [2], Л. Козак, О. Федорук [4], А. Осерек [18]).

Так, наприклад, у Польщі, Чехії, Словачії, Болгарії, Угорщині відсутня спеціальна законодавча база щодо забезпечення фінансово-економічної безпеки, а забезпечення фінансово-економічної безпеки орієнтується на відповідні нормативно-правові акти ЄС. Вибір шляхів і методів забезпечення фінансово-економічної безпеки у вищезазначених державах здійснюється з огляду на геополітичну ситуацію, з урахуванням напрямків реформування, стратегії розвитку національної економіки згідно зі світовими тенденціями та відрізняючись до особливостей регіонального розвитку.

У країнах Прибалтики також відсутня спеціальна законодавча база щодо забезпечення

фінансово-економічної безпеки і забезпечення фінансово-економічної безпеки орієнтується на відповідні нормативно-правові акти ЄС. Варто підкреслити, що першочерговим завданням економічної безпеки є реалізація саме фінансово-економічної безпеки.

У Німеччині, де також відсутня спеціальна законодавча база щодо забезпечення фінансово-економічної безпеки, основні питання з цієї проблеми відображені в документах Міністерства оборони. Серед методів забезпечення фінансово-економічної безпеки переважають ті, вектор яких спрямований на економічний та соціальний прогрес, цивілізовані ринкові відносини, справедливу конкуренцію, стабільність національної валюти, захист від економічного шантажу, недопущення монополізму в окремих галузях тощо.

Що стосується Великобританії, то тут через відсутність спеціальної законодавчої бази фінансово-економічна безпека регламентується певними нормативно-правовими актами в галузі оборонної політики, підґрунтям яких є адекватна оцінка національних інтересів та їхній захист. Серед методів забезпечення фінансово-економічної безпеки перевага віддається тим, що спрямовані на прогнозування та запобігання найнебезпечніших внутрішніх та зовнішніх ризиків. Популярними засобами забезпечення фінансово-економічної безпеки є задіявання спеціалізованих організацій, які представляють інтереси промисловців та підприємців.

Держано-управлінський аспект забезпечення фінансово-економічної безпеки за відсутності спеціальної законодавчої бази щодо забезпечення фінансово-економічної безпеки у Франції змодельовано й задекларовано в Законі «Про національну безпеку» з метою створення умов для підвищення національного добробуту і зміцнення економічного економічної безпеки (потенціалу країни). Методи щодо забезпечення економічної безпеки спрямовані на зниження вразливості господарської системи країни, збереження самостійності зовнішньої політики, усунення диспропорцій у рівні економічного розвитку суб'єктів господарювання; недопущення надмірної зовнішньої залежності в найважливіших секторах економіки, мінімізацію ризиків, пов'язаних із залежністю від зовнішнього світу.

У Румунії питання забезпечення фінансово-економічної безпеки декларуються Стратегією національної безпеки. Серед основними напрямів забезпечення економічної безпеки можна виокремити узгодження фінансово-економічного законодавства, фінансової, економічної і митної політики із

законодавством ЄС, прискорення структурних реформ в економіці, створення приватного сектора, залучення іноземних інвестицій та підтримка малого і середнього бізнесу, здійснення ефективних заходів макроекономічної стабілізації тощо. Слід зауважити, що спеціальна законодавча база щодо забезпечення фінансово-економічної безпеки також відсутня.

Управління забезпеченням фінансово-економічної безпеки в Італії регламентується міжнародними угодами та спрямовано на захист інтересів національних виробників на внутрішньому та зовнішньому ринках. Особлива увага звертається на фінансову безпеку, що є складовою економічної. До того ж, в Італії функціонує так звана Фінансова гвардія, завданнями якої є податковий та митний контроль; контроль за витрачанням державних коштів; боротьба з організованою злочинністю; нагляд за законністю під час проведення торгів і державних закупівель тощо.

У законодавчій базі Іспанії щодо забезпечення економічної безпеки загалом і фінансової зокрема, пов'язаної з відповідним законодавством ЄС, характерною особливістю є гнучкість, оскільки в ній чітко визначено функції органів управління та організацій у сфері фінансово-економічної безпеки, якими розробляються спеціальні програми економічного розвитку. Методи щодо забезпечення фінансово-економічної безпеки спрямовані на стимулювання інвестицій, забезпечення валютного контролю, на розробку законодавства про акціонерні товариства тощо.

У кожній країні діють свої методи її забезпечення фінансово-економічної безпеки, які можуть бути спрямовані на досягнення національних, суспільних інтересів або на стійкість економічного розвитку, або на незалежність національної економіки від зовнішнього ринку.

Як зазначає О. Пугач [13], спільною характеристикою та основою представлених систем економічної безпеки в різних країнах є нормативно-правова база з регулювання внутрішніх та зовнішньо-економічних операцій, в тому числі стосовно участі іноземного капіталу в національній економіці, а також інституціональне забезпечення захисту національних економічних інтересів в умовах міжнародної інтеграції. Основним завданням кожної держави є забезпечення належного рівня фінансово-економічної безпеки.

На думку Н. Притули [12], узагальнення зарубіжного досвіду показує, що забезпечення економічної безпеки у масштабах національної економіки істотно впливає на міжнародний авторитет країни.

Як зауважує В. Мельник [11], більшість стратегій національної безпеки держав орієнтована на забезпечення національної та фінансово-економічної безпеки через проведення радикальних економічних реформ, тісну інтеграцію до світових та європейських систем безпеки, приєднання до економічних і політичних союзів та організацій.

Висновки. Отже, на основі аналізу зарубіжного досвіду забезпечення фінансово-економічної безпеки можна стверджувати, що високого рівня економічної безпеки може бути досягнуто шляхом підвищення конкурентоспроможності національної економіки в умовах постійного впливу зовнішніх та внутрішніх загроз. Оптимально використовуючи позитивний світовий досвід, можна вдосконалювати вітчизняну концепцію фінансово-економічної безпеки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Васильців Т. Г. Економічна безпека підприємства України: стратегія та механізми зміцнення : монографія. Львів : Арал, 2008. 384 с.
2. Гбур З. В. Зарубіжний досвід забезпечення економічної безпеки держави. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 11. С. 111–115.
3. Дарнопих Г. Сучасні проблеми економічної безпеки України. *Вісник Академії правових України*. Харків, 1998. № 1. С. 142–150.
4. Козак Л. С., Федорук О. В. Тенденції розвитку й ефективність забезпечення європейської економічної безпеки в умовах глобалізації економіки. *Управління проектами, системний аналіз і логістика* : наук. журнал. Технічна серія. 2012. Вип. 10. С. 505–512.
5. Кравчук Н. Я. Фінансова безпека : навчально-методичний посібник. Тернопіль : Вектор, 2010. 277 с.
6. Ладюк О. Д. Фінансова безпека: характеристика складників. *Ефективна економіка* : електронний журнал. 2016. № 11. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=5280>.
7. Лекарь С. І. Адміністративно-правовий механізм забезпечення економічної безпеки держави : дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2013. 476 с.
8. Лекарь С. І. Зарубіжний досвід забезпечення економічної безпеки держави: адміністративно-правовий аспект. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2012. № 4 (2). С. 103–111. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhnuvs_2012_4\(2\)_16](http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhnuvs_2012_4(2)_16).
9. Маргасова В. Г. Зарубіжний досвід забезпечення економічної безпеки регіону. *Науковий вісник ЧДІЕУ. Регіональна економіка*. 2011. № 1 (9). С. 53–61.
10. Мартинюк В., Зволяк Я., Баранецька О. Фінансова безпека : навч. посіб. Тернопіль : Вектор, 2016. 264 с.
11. Мельник В. І. Зарубіжний досвід забезпечення економічної безпеки держави (на прикладі країн Східної та Центральної Європи). *Науковий вісник*

Академії муніципального управління. Серія: Право. 2015. Вип. 1 (2). С. 50–57.

12. Притула Н. В. Досвід забезпечення економічної безпеки в зарубіжних країнах. *Економіка та управління національним господарством: стан, тенденції та перспективи* : тези доп. І Міжн. наук.-практ. конф. Одеса : Пальміра, 2014. С. 41–44.

13. Пугач О. А. Світовий досвід упередження загроз економічній безпеці національної економіки. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2015. Вип. 12. (Ч. 3). С. 43–46.

14. Сапачук Ю. М. Фінансова безпека – складова сучасної фінансової політики. *Теоретичні та прикладні питання економіки* : збірник наукових праць

ВПЦ «Київський університет». 2010. Випуск 23. С. 257–265.

15. Фінансова безпека держави у системі економічної безпеки. URL: https://pidru4niki.com/15931106/finansii/finansova_bezpeka_derzhavi.

16. Allen, W. Wood, G. Defining and achieving financial stability. *Journal of Financial Stability*. 2006. Vol. 2 (2). P. 52–72.

17. Economic Security Overview, Department of Homeland Security, 19 July 2015. URL: <https://www.dhs.gov/topic/economic-security>.

18. Осеpek A. Economic Security and the European Dream. URL: <http://www.anselm.edu/Documents/NHIOP/Globa%20Topics/2010/Osepekpaper>.